
Формування цілісного світогляду учнів на уроках української мови та літератури засобами інтеграції

Мірошніченко Леся, учитель української мови та літератури комунального закладу «Зачепилівський ліцей» Зачепилівської селищної ради Красноградського району Харківської області

У статті розглядається інтеграція як модель, що пробуджує творчість, інтелектуальну діяльність школярів, має великий вплив на ефективність сприйняття учнями навчального матеріалу, формування їхнього світогляду. Наведено приклади різних інтегрованих уроків, що найчастіше будуються як уроки-кейси.

Ключові слова: інтеграція, форми навчання, урок-кейс, позитивна настанова на урок.

Як пробудити інтерес до знань? Чим зацікавити учнів так, щоб вони залюбки виконували завдання, а ті, у свою чергу, давали результат? Як викладати свій предмет так, щоб отримані знання не вивітрилися відразу по закінченні уроку? Що треба зробити, щоб знання, отримані в школі, давали дитині цілісний світогляд і використовувалися протягом життя?

Певне, ці та подібні питання не раз виникають у кожного вчителя у процесі його трудової діяльності. Актуальні вони й зараз, адже життя дає нам нові виклики, тож і добираємо інноваційні форми й методи навчання. Сьогодні освіта орієнтована на особистість учня, спрямована на формування людини та її самовиховання, потребує додержання таких принципів організації навчально-виховного процесу, як гуманізація, поєднання загальнолюдських національних засад, націлена на розвиток і саморозвиток учнів у навчальному процесі, а також на спільну творчість і співпрацю, що робить такі пошуки з боку педагога просто необхідними.

Для мене чарівним ключиком, що допомагає відкривати двері учням до країни знань, надихає на спільний пошук і творчість, стало інтегроване навчання.

Саме інтеграція, поряд з іншими формами взаємодії вчителів і учнів, є такою моделлю, що пробуджує творчість, інтелектуальну діяльність школярів, адже добираються вчителем різноманітні форми викладання, що має великий вплив на ефективність сприйняття учнями навчального матеріалу, формування їхнього світогляду.

Відтак кожна особистість, визначаючи пріоритети світогляду, формує власний життєвий простір, складовою якого поряд з іншим, є здатність до професійної діяльності. Чим більше компетенцій матиме людина, тим успішнішою, перспективнішою та впевненішою вона буде. Отже, зможе бути гнучкою на ринку праці, здатною опановувати нові професії, бути конкурентоздатною.

А закладається підґрунтя таких важливих компетентностей у школі, й особлива роль у цьому процесі належить урокам української мови та літератури. Вони, певне, чи не найактуальніші для інтеграції з іншими предметами.

Не змінюючи змісту навчальних програм, поєдную близькі, «споріднені» предмети: українську мову, літературу, образотворче та музичне мистецтва. Інколи сюди додається ще й трудове навчання, а подекуди малювання вилучається. Часто поєдную українську літературу з історією або географією, а інколи – з біологією.

У своїй роботі використовую такі форми навчання: *урочні (урок-кейс, урок-дослідження, урок-подорож, урок-свято, урок-п'єса, урок-конкурс, урок розвитку зв'язного мовлення), позакласні заходи (літературно-музичні композиції, створення відео); позашкільні (участь у районних і обласних творчих конкурсах, конференціях, подорожі визначними місцями країни).*

Формування цілісного світосприймання та розуміння як фундаменту світогляду учня, особливо самій мені подобається і вдається під час *уроку-кейсу*. Хоча такий урок потребує великої підготовки, та вся та робота обов'язково окупиться сторицею, коли бачиш, як подобається це дітям, як захоплюються навіть ті учні, кого зазвичай важко зрушити з місця. Під час уроку-кейсу розгортається така широка можливість «видобувати» нові й нові теки з валізи, впливаючи на свідомість і емоції учнів, викликаючи позитивну реакцію на все, що відбувається. У підсумку – чудові результати.

Для прикладу уроку-кейсу хочу навести свій урок із розвитку мовлення у 8 класі «**П'є журавка воду**». А поштовхом до нього стала згадка про почуту колись, ще в студентські роки, історію про жінку-матір, яка дочекалася з війни всіх своїх десятих синів, і про те, що десь в Україні їй поставлено пам'ятник. Зацікавилась. Відшукала. Та в пору інтернету це й не складно було. Дійсно, знайшлася розповідь про Євдокію Лисенко із села Бровахи на Черкащині...

І ось мої восьмикласники заходять до класу... Кутик вчительського столу застелено чорною з торочками у квіточку хустинкою, такою, як та, що на фото. Належала вона Євдокії Лисенко. Поверх – букетик безсмертників, на дошці, нижче теми уроку, плакат, по центру якого слово «мама», а на партах кольорові стікери-сердечка.

Дзвенить дзвінок.

Перше, що проводимо на такому уроці, – позитивна настанова на урок. Звертаю увагу на тісний взаємозв'язок емоцій та розумової діяльності дітей, оскільки дуже важливим для вчителя є вміння відчувати внутрішній стан особистості. Тому проведення емоційних хвилинок – необхідність для встановлення цього взаємозв'язку. Такі хвилинки поліпшують настрій, викликають почуття очікування чогось нового, розвивають естетичні смаки.

Проходить позитивна настанова на урок десь у такому ключі:

- Діти, з яким настроєм ви прийшли сьогодні на урок?
- Я вам бажаю творчо працювати сьогодні, щоб ви поповнили свої знання, а робота на уроці принесла вам задоволення.
- Подивимось один на одного, посміхнемось і побажаємо успіхів.
- Сьогодні ми говоритимемо про маму.

Мабуть, немає у світі людини, серце якої б не стрепенулося при цьому слові. Ось на дошці ви бачите всього чотири літери: МА –МА. Саме так ви промовляли це слово, коли вчилися читати. Перед вами кольорові стікери, запишіть на них те одне слово, яким ви можете висловити свої почуття до матусь. Діти пишуть, виходять, зачитують і кріплять стікери на плакат навколо слова «мама».

У класі лунуть перші акорди пісні «П'є журавка воду» <https://www.youtube.com/watch>, у виконанні заслуженої артистки України Раїси Кириченко, а на екрані – відео, що передає і тривогу матері за дітей, і тугу осиротілої дружини: чоловік загинув на війні. Там і степи наші, і річка. І відвічна українська журба за загиблими.

Клас припиняє. Оголошую тему і читаю розповідь про просту селянку, Матір-героїню. Про її долю нелегку, адже мала шістнадцять діток: п'ятеро дочок і одинадцять синів. У голодовку втратила чоловіка та старшого сина. Усіх п'ятнадцять підняла сама. А коли почалася війна, то всі десять її синів боронили країну від фашистської навали.

Повернулися всі. Багато було розповідей їх, сестер, неньки, та висновок один – уберегла їх мати, її молитва, її віра в те, що всі неодмінно виживуть.

Прошли роки...

Євдокія Данилівна Лисенко, яка була удостоєна звання Мати-Героїня, відійшла у вічність. Відчуваючи, що доживає свого віку, скликала всіх своїх дітей, приготувала їм вечерю і заповіла синам жити дружно...

Усе село зійшлося проводити в останню путь її, Матір-Героїню, яка виховала десять синів, десять воїнів, десять славних трударів.

Пам'ятник Євдокії Данилівні спорудили в 1984 році. На Шевченківській землі, у мальовничих Бровахах на Черкащині в центрі села на пагорбі стоїть пам'ятник Матері – простій селянській жінці у фартушку й хустині (фото1).

Вона, вдивляючись у далечінь, застигла в чеканні, ніби виглядає когось. *«Спинись у задумі, поклади їй квіти, як шану матерям усього світу»*, – викарбувано на підніжжі.

А біля монумента ростуть десять тополь і п'ять верб. Тополі – то її сини, верби – дочки. А ще живе пам'ять, бо вона нетлінна...

Уся розповідь супроводжується презентацією. Там і фото Євдокії Данилівни, і пам'ятника, і братів і сестер Лисенків.

Щоб доповнити враження учнів, та, попри унікальність описаного явища, все ж сказати, що подібні випадки вкрай рідко, але траплялися, враження доповнюю поезією, створеною на місцевому матеріалі.

Наш земляк, поет Кім Балабуха, розповів у своєму вірші «Безсмертники» про родину із села Старе Мажарове, у якій усі сини повернулися з фронту, а вже після того, як згадував сам автор, дізнався історію життя Євдокії Лисенко та її синів.

Безсмертники

П'ять синів було в матері,
П'ять соколів.
А вона у них, ненька,
Одна.
П'ять синів було в матері,
А в неділю під хатою
Їм вручила повістки
Війна!
Знає ж тільки півсвіту,
Темна ніч та повітка,
Та сиресенька знає ще,
Зна,
Що та кожна повістка –
П'ять – на неньку
(по одній – на дітки) –
Мов розверста, холодна –
Труна...
П'ять синів було в матері,
П'ять соколів...
І усіх їх – вернула
Війна...
І весіль було п'ять,
І хрестин двадцять п'ять!
Тільки мати така на півсвіту –
Одна!

Кім Балабуха

Слухають діти уважно. І видно, що моя розповідь зачіпає струни їхньої душі...

А на столі – букетик безсмертників. І це – велика можливість. Діти нюхають сухі квіти, розповідають свої враження. Хтось говорить, що так пахне поле, осінь, а хтось – що воля. Говорять навіть, що це пам'ять (фото 3).

Надаю слово заздалегідь підготовленому учневі (хоча можна б і вчителю біології), котрий розповідає про рослину, квітку кермек, яку в народі називають безсмертником.

Обов'язково наголошую на назві вірша. Говоримо, що безсмертник – слово багатозначне, називаємо два його значення, аналізуємо літературні тропи.

Далі ж перекидаю місточок від мистецтва малювання словом до зображення фарбами, до живопису.

Демонструю картину Федора Панка «П'є журавка воду» <https://www.google.com/u> (фото 2). Обговорюємо сюжет картини, плани зображення, кольорову гаму та (що, на мій погляд, дуже важливо) кольорову семантику картини порівнюємо з народним трактуванням кольорів. Робимо висновок, що картина перегукується з українським фольклором.

А ще необхідно порівняти, зіставити всі теки кейсу. Відшукати в них спільне, те, що об'єднує. І звісно, підвести до підсумку, що в життєвій історії, у пам'ятнику Євдокії Лисенко, у вірші «Безсмертники», в однойменних картині та пісні «П'є журавка воду», струменить одна ідея. Яка саме? Це може допомогти з'ясувати проведення інтерактивної гри «Мікрофон» десь за такими питаннями.

- Які спільні риси в опрацьованих матеріалах ви помітили? Назвіть їх.
- А що найбільше вас вразило в моїй розповіді?
- Яка головна думка розповіді?
- Чому люди поставили пам'ятник матері?
- А в яких ще містах є подібні пам'ятники?
- Як ви думаєте, що спонукало художника написати цю картину?
- Що зображено на передньому плані картини?
- Які кольори переважають на панно?
- У якій техніці виконано картину? Чому ви так вважаєте?
- Чи можемо назвати кожен із творів гімном матері?
- Яка ж головна думка кожного з творів мистецтва?
- Який можна зробити висновок?

А висновок, який роблять учні, ось такий. Споконвіку на українській землі шанували матір. Адже вона – берегиня роду людського, кожної сім'ї, вона зігріває та оберігає, дає насагу вистояти в найскрутніші часи нашого життя.

Ніхто так не розуміє дитину, не вміє так жертвовно любити, розрадити в тяжку хвилину. Саме тому ми завжди линемо до неї, до найдорожчої, котра подарувала нам життя. І скільки б не було в неї дітей, її любові, тепла, турботи, ніжності та терпіння вистачить на кожного. Материнська любов – споконвічна, всепереможна й життєдайна сила, що творить дива.

Завдання, отримане класом: осмислити почуте й побачене та написати твір про силу материнської любові.

Варто наголосити на доцільності спареного уроку. Не можна допустити втрату учнями отієї живої іскорки емоцій. Отже, під час другого уроку розгортається робота з написання твору.

Почуте, побачене, відчуте на запах і дотик, пройшовши через усі органи чуття, потрапивши до мозку та трансформувавшись в емоції, проливаються в душу дитини тим благодатним дощем, який пророщує зерна пошани, вдячності, пам'яті. Саме ці почуття до матері живлять людину все життя, допомагають долати найскладніші випробування. Саме вони роблять людину людиною.

Отже, на другому уроці колективне складання плану твору.

- Орфографічна підготовка: з'ясування правопису незрозумілих слів, добір синонімів.
- Складання усної розповіді з елементами опису за планом.
- Написання тексту твору учнями на чернетках.

- Підсумок уроку. Складання сенкана до слова мама. (Колективне складання та записування на дошці навколо слова «мама»).

Учні отримують домашнє завдання: відредагувати твір і записати в зошит.

Хочу зазначити, що для досягнення мети таких уроків потрібна чимала підготовка. Треба, щоб весь задум пройшов не тільки через розум педагога. Необхідно, щоб ішло це з душі, від серця. Хоч і великий пласт роботи доводиться виконати, та окупиться він сторницею, коли ти бачиш блиск дитячих очей, коли усвідомлюєш, що ось вона, та можливість зацікавити, запалити, щоб разом із учнями йти до поставленої мети. Учителю на такому уроці мов вправний скрипаль, котрий у потрібний момент видобуває звук із тієї чи іншої струни.

Такі уроки запам'ятовуються на все життя. Пригадую свою першу спробу інтеграції. Це був урок із написання переказу «Місячна соната Бетховена». Переказ тексту супроводжувався музичним твором. Відсліджувалася інтеграція між українською мовою та музичним мистецтвом.

Якщо ж повернутися до уроку, розглянутого вище, то відбулася інтеграція української мови з українською літературою, літературою рідного краю, з образотворчим мистецтвом: скульптурою та живописом і кольорометрією, з музикою, з історією, з біологією, з фольклористикою.

Хочу назвати й інші авторські інтегровані уроки та заходи. Це урок-кейс на екологічну тематику на основі поезії та «Лісової пісні» Лесі Українки в 10 класі. Крім драми-феєрії, говорили ще про Лесини «квітчасті вірші» (фото 4). Добирали синоніми, читали поезію «В магазині квітів» (фото 5). Виготовили проліски, прямо на уроці із заздалегідь підготовлених елементів (потім діти вироби забрали із собою, бо це було десь на початку весни). Слухали спів сопілки. Читали в костюмі Мавки останній монолог, відшукували екологічні проблеми, удосконалювали навички писати есе. У групах складали частини, а потім об'єднували. Це були спарені уроки.

Вивчення біографії Т. Г. Шевченка з використанням карти життєвих доріг поета «Земля, яку сховає Тарас...», Шевченківські читання з відео, піснями, мультиком і картинками.

Література рідного краю за казкою Б. Лепкого «Ксеня і 12 місяців». Ми з дітьми виготовили експозицію, підсніжники мініатюрні, Ксеню – малесеньку ляльку в одязі, її хатину, а потім уже і читали в ролях, і добирали синоніми, і слухали «зимову музику», і говорили про зимові свята (фото 6).

Проводила й позакласні загальношкільні заходи: «На вічну славу Кобзарю», «Вишиванка-генетичний код українців» та інші.

А чому подорожі визначними місцями України не можна інтегрувати у вивчення предметів? Скажімо, відвідали Полтаву – то до творчості Котляревського; Київ ось вам тут і легенда про «Кия, Щека і Хорива», пісня «Знову цвітуть каштани»; Запоріжжя, Хортиця – усі твори, пов'язані з козаками: і усна народна творчість, і «За сестрою» А. Чайковського та ін. А відвідина Канева, Чернечої гори – це й до біографії, і до творчості Кобзаря...

Зауважу, що ці мої уроки опубліковано на Національній освітній платформі Всеосвіта, тож ними можна завжди скористатися.

Підсумовуючи, зазначу, що в інтегрованих уроках практично безмежне поле діяльності й політ фантазії. Це саме та вдячна нива, де кожен учитель, виявивши індивідуальність власну, дає можливість кожній дитині бути індивідуальністю, а це дає і радість праці, і позитивні емоції, і партнерські стосунки. Отож, плекаю чи паростки знань та емоцій, людяності, формуємо цілісний світогляд учнів, адже посилюємо мотивацію до навчання, виховуємо позитивне ставлення до виконання самостійних

робіт, творчого пошуку, активізуємо бажання самореалізуватися. І пам'ятаймо, що ми – прометеї. Не забуваймо, що тільки маючи вогонь у серці, можна запалити інших.

Додатки

Фото 1

Картина Ф. Панка «П'є журавка воду»

Фото 2

Пам'ятник Євдокії Лисенко у селі села Бровахи на Черкащині

Фото 3

Фрагмент уроку-кейсу «П'є журавка воду»

Фото 4

Оформлення уроку-кейсу з написання есе на екологічну тему

